

ЯР. ВЕСОЛОВСЬКИЙ.

ЗА ВОЛЬНОСТІ УКРАЇНИ.

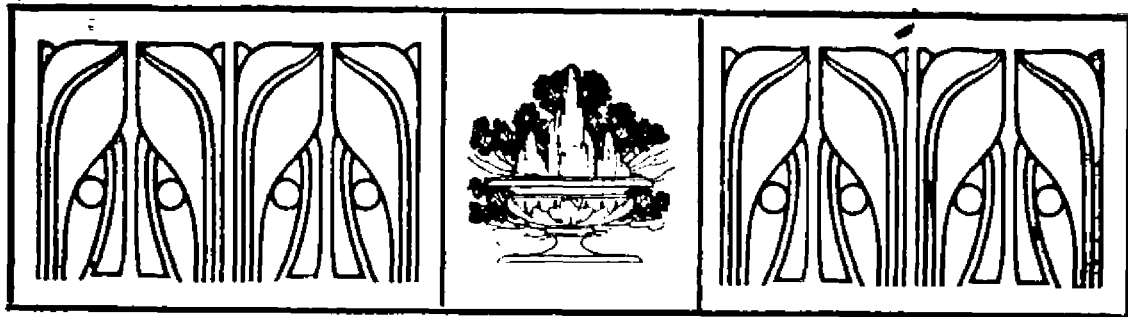

Ціна 5 цнт.

1915.

З друкарні „Свободи“, 83 Grand Street,
Jersey City, N. J.

ЗА ВОЛЬНОСТИ УКРАЇНИ.

—0—

— Довго вмивала ся українська земля людською кровю й начиняла ся трупами своїх синів і їхніх гнобителів, аж надійшов час, коли наші прадіди заснівали, що немає нігде в світі жити краще, як у нас на Україні. Козацькими шаблями визволив гетьман Богдан Хмельницький свою рідну землю від вражого ярма. Над цілим краєм, що повинував ся довгі, предовгі роки чужому володареві та над усім його населенем, що досі стогнало у ворожих ярмах — зішло сонце — волі. Тепер настав такий лад, що люди порядкували самі собою. Україною правив спільно з козацькою старшиною гетьман, якого вибірано вільними голосами. Старшина була також виборна. Увесь край

розпадав ся на полки, а полки на сотні. Сотнею правив сотник, якого вибирали козаки; що жили в тій сотні, а полком полковник, якого вибирали сотники враз із полковою старшиною і всіма козаками того полку. Під власть сотника в сотні а полковника в полку підпадали не лише козаки, але й усі другі люди, що жили на тій землі; вони повинували ся його зарядженням і судам. Лише міста мали свій окремий заряд і суди. Але й се треба тямити, що ані полковник, ані сам гетьман не полагоджував важнійших справ на власну руку: полковник радив ся з полковою старшиною, а гетьман з генеральною, що була вибрана для цілої України. Часами кликав гетьман до ради всіх полковників і другу старшину а часами і всіх козаків на війскову або т. зв. „чорну раду”. Через те, що всі уряди були виборні, мусіла старшина дбати про волю народа, бо він міг її так само скинути з достоїнства, як і вибрав. Військова рада мала право збиратись і з власного приводу та скинути навіть самого гетьмана, як би він починав що на шкоду України.

Піддаючись під зверхність царя московського, застеріг собі Хмельницький, щоб Москва на віки берегла вольности й свободи України, які робили її майже самостійною державою. Та не судило ся Україні зберегти під московською кормигою свою свободу. У Московщині змагали царі до того, абп весь свій нарід як найбільше поневолити. Через

те всіми силами змагали до того, щоб скасувати й українські вольности. Поволи стала Московщина заливати своїми військами Україну, які мусів удержувати наш нарід, на Українців став московський уряд накладати податки, які вже йшли просто в царську касу, відтак відобрано нам давне право вибирати і скидати старшину й гетьмана, але застережено се царській волі. Що більше, царі стали поволи обкροювати власть гетьмана й старшини козацької, заводячи своїх урядників із штабових офіцирів того московського війська, що стояло на Вкраїні. Вони спершу мали ніби радити й порядкувати лише спільно з козацькою старшиною, але поволи загарбали всю власть у свої руки, а козацьку старшину відсунули майже зовсім від управи Україною.

Що Москва не добрим дише супроти України, те помітив вже був сам Хмельницький і на старість почав заходитись, щоб визволити ся з під московської опіки, але смерть не дала йому доконати сего наміру. Наслідники Хмельницького розуміли також добре лихо, яке грозить вольностям України з боку нахабного московського самодержавія та старали ся ревно о те, щоб пірвати звязи з Московою. Українські гетьмани враз із сьвітлійшими козацькими старшинами заводили спілки то з Польщею, то з Туреччиною то з Швецією; всюди старали ся о поміч проти Москви. Але всі ті заходи

остали без успіху головно тому, що серед самого українського народу не стало згоди, не стало одностайности в ділах. Між козацькою старшиною а простим народом настав розріз. Старшина відбила ся від люду, а нарід став ворогувати проти неї. Він не розумів того, до чого змагали козаці провідники і не лиш не горнув ся одностайне за гетьманською булавою, але ще ї ставав в поперек плянів, які мали добути волю Україні, думаючи в своїм нерозумі, що таким робом забезпечуєть ся проти того, аби козацька старшина зростала в силу і замагала простий нарід. До таких думок дійшли в той час українські селяни таї біднійші козаки ось через що: Козацькою шаблею зруйновано за часів Хмельницького увесь давний панщизняний лад. Пропала безслідно панська неволя, земля стала вільна і спільна. Кождий займав собі її тільки, скільки йому було любо та не робив нікому ніякої панщини. Та так довго не велось раз тому, що на землі опустошній через довголітні війни ставало щораз більше народу так, що через час годі було займати кождому довільну скількість землі; до тогож козацькі достойники загортали під свою руку далеко більші простори землі як звичайні козаки. Вони почали змагати до того, аби мати те саме значіне, що давна шляхта на Україні, або тогочасна польська шляхта чи там московське дворянство. Козацькі старшини почали виділювати із своїх земель ча-

стини незасібним людям а за те зобов'язували їх до різних оплат і повинностей. Оттак вертала на Україну панщина на ново. Бувало нераз і таке, що у таких панщизняків повертано навіть збіднілих козаків загортаючи всякими способами їхні земельні наділи.

Ворожнечу простого народу проти козацьких провідників розятрував незвичайно ще й царський уряд. Він удавав оборонцю прав простого народу перед панщизняними забаганками козацьких старшин та перед кривдними козацькими судами на те, щоб нарід дивив ся на царя, як на свого спасителя та щоб відвернув ся від своєї старшини, яка стратилаб через те всяку опору в борбі з Москвою, як вона стане руйнувати вольности України.

Воно так і стало ся. Нарід не передумував над тим, що сама Москва затверджує земельні надбання козацьким достойникам, як вони вислугували ся вірно цареві, не дивив ся на те, що не може забезпечити волі українському селянству той сам царський уряд, що до краю поневолив своїх селян, не знав про те, що по судах московських діють ся ще більші несправди як по гетьманських, але слухав підшептів московських агентів, що розбрели ся по всій Україні, та раз-по-раз лишав своїх провідників, як вони обороняли українську землю від московського зананащування. Так прим. опустив нарід гетьмана Івана Мазену, як він 1708 р. хотів

при шведській помочи визволитись зпід московського ярма.

Московська облуда виявила ся в повнім сьвітлі особливо підчас змагань „наказного” гетьмана, Павла Полуботка з московським царем Петром, та його прислужником, бригадирем Велеміновом, начальником так зв. „малороссійської колегії”. Отсю колегію зложеноу з 6-ти рос. офіцирів і бригадира установив цар Петро I. 1821 року на те, щоб вона приймала скарги на гетьманські уряди, переглядала всі письма, які виходять з гетьманської канцелярії та до того ще й збирала всі податки й гроші. Через сю колегію упало значіне гетьмана козачих верховних урядів майже до краю, бо коли Мазепів наслідник, вірний цареві гетьман Скоропадський жалів ся на самоволю тієї колегії, то цар розіслав між народ універзали з поясненем, що ту колегію заведено не для чого иншого як задля того, щоб „малороссійській народъ ни отъ кого какъ неправедныи судами, такъ и отъ старшины налогами*) утѣсняемъ не былъ”. Заводячи між народом таку москвофільську кириню, нівечив цар далі права України настановляючи козацькими полковниками Москалів та других чужинців, що дбали лише про царську ласку й власне збогачене українською землею, допускаючись при тім всяких надужить

---

*) податками.

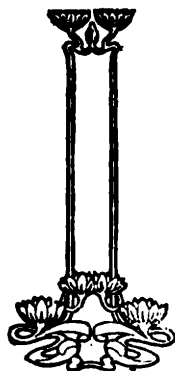
на простім народі, знаючи, що їм за те нічого не станеть ся. Рівночасно з іменованем козацькими старшинами чужинців, залякував Петро І. українську старшину підозрінями про зраду. Під покривкою побоювань перед українською „измѣною” зважив ся „добрий” цар і на таке, що по смерти Скоропадського не допустив до вибору нового гетьмана, а веденє управи України поручив ніжинському полковникови Павлу Полуботкови як „наказному” гетьманови враз із малоросійською колегією. Полуботок дбав до часу сего іменованя тільки про свої особисті справи, але тепер із всею рішучістю почав заступати ся за Україну. Щоб не дати приводу до вмішування московської „колегії” в українські справи, видав він універзал, щоб козацька старшина не важила ся накладати на нарід ніякі неправні тягарі, щоб всюди вели ся справедливі суди, та щоб особливо сільські справи розбирано не по коршмах а в відповіднім місци без перекупств і пиятики. Заводячи справедливість для народу, остерігав його Полуботок перед бунтами й заворушеннями проти старшини, які викликували здебільша царські агенти. Отсих заряджень найбільше злякав ся Велямінов із своєю колегією та став добирати способів, щоб не допустити до того, аби вони увійшли в житє. На Полуботка слав він доноси, а рівночасно розширював власть колегії на щораз більший круг українських справ. Полубо-

ток і собі не засипляв справи, слав жалоби на надужитя Велямінова то в сенат то самому цареві, вимагаючи допри се щоб цар зарядив вибір нового гетьмана, відкликав з України московське військо та більше не викликав козаків на далекі походи й тяжкі роботи, у яких вони гибли десятками тисячів або теряли майно і здоровле. Та з сих жалоб нічого доброго не вийшло для України. Місто полекший заводжено нові тягарі. Податками обложено ще й духовенство й козацьку старшину. Україною стали управляти як російською провінцією, а не як вільною країною. Москва взяла в свої руки управу краю, виконуванє судівництва і заряд скарбу, до того згадаймо, що українська церков перейшла вже передом під зависимість московського патріарха. У відповідь на рішучі виступи Полуботка й свідомійших членів генеральної старшини проти малоросійської колегії візвано його до царя в Петербург. Але він і тут заступав ся сміливо за давними вольностями України, вимагаючи привернення давного ладу в ріднім краю і усуненя „малоросійської колегії”. Се царя дуже озлобило на Полуботка і він зарядив проти него слідство, а як козацьке військо, що розтаборило ся тоді над рікою Коломакою, вислало за Полуботковою спонукую чолобитню до царя, в якій підширано домаганя Полуботка і тяжко жаліло ся на нові московські тягарі, то цар звелів у своїй люти 10 листопада ст.

ст. 1723 р. запроторити Полуботка із генеральним судією Чорнишем і ген. осавулою Савичем в тюрму. Не було за що засудити Полуботка, тож засуду не проголошувано, хоч царський післанець Румянцов іздив окремо на Україну, щоб найти який „бунт” підготовлюваній Полуботком. Не діждавшись волі, помер Полуботок 18. грудня 1724-го р. в тюрмі як мученик за волю України. Незабаром помер і цар Петро, а по його смерті всіх козацьких старшин виущено на волю. Не довелось оборонити України під Москвою Полуботкови, то не змогли зробити сього і його наступники. Через деякий час скасовано зовсім уряд гетьманський (1764 р.), а 1775-го р. зруйновано запорожську „Січ”. Відтак поділено (1783 р.) Україну на губернії і влучено її вповні в склад російської імперії. В парі з тим знівечено до краю козацьке військо, заводячи рекрутський побір. Розумієть ся, що ласкава до простого народа Москва не забувала і про него. І отсим самим селянам, яких цар мав ніби то боронити перед кривдою з боку українських вельмож, наказано вперед переходити від одного пана до другого (1763 р.), а в дваїцять літ після сего наложила їм важке ярмо московського кріацтва, наділюючи рівночасно послушних собі українських панів достоїнством дворян, які через час майже зовсім потонули у московськїм морі.

Оттак вибившись із неволі польсько-шляхетської понав український нарід у важке ярмо віроломної Москви, добуваючи собі дорогою ціною науку, що годі йому надіятись на чужих приятелів і ошкунів а треба покладатись тільки на свої сили, на власну єдність, просвѣту і роботящість!

Яр. Весоловський.

ІВАН БОГУН.

—0—

1914. р. минуло 250 літ від смерти славного винницького полковника Івана Богуна.

Був се один з найславнійших полковників гетьмана Богдана Хмельницького. Він брав участь у всіх боротьбах сього великого українського гетьмана. За його хоробрість і розум вибрав його винницький полк своїм полковником, а гетьман сей вибір затвердив.

В лютім 1651. р. Богдан Хмельницький мусів знов вести війну з Польщею. Польський гетьман Калиновський вступив на Україну і несподівано напав на браславського полковника Данила Нечая та заскочивши неприємованого в Краснім під Браславом, убив його. Зпід Красного подав ся Калиновський на Винницю. Думав, що й тут йому так легко піде. Але тут застрів його полковник Богун. Богун рішив задержати якийсь час Поляків, поки прийде підмога від гетьмана Хмельницького і тому зводив з ними тільки малі переналки. Одного разу велів під ніч вирубати в ріці Бугі ополонки, а коли вони через ніч злегка примерзли, казав на них насипати соломи. Самі-ж козаки ще передтим перейшли Буг і заперли ся в монастирі по другім боці ріки. Поляки пігнали ся за козаками, вперли ся на

лід, лід завалив ся і там багато їх потопило ся. Тимчасом наспів Богунови на поміч уманський полковник Осип Глух з 10 тисячами козаків. Поляки побачивши, що козакам прибула поміч, пустили ся втікати, та Богун і Глух пігнались за ними і вгубили 5000 Поляків.

Дуже заслужив ся Богун для козацтва в часі нещасливих битв під Берестечком. Коли Татари втікли і Хмельницький пігнав ся за ними, а всі в козацькім таборі впали були на дусі, тоді Богун своєю хоробростю і палким словом піддержував найбільше духа козаків і без настанку докучав польському таборови, нападаючи на нього ночью. Коли деякі полковники наставали на се, щоби помирити ся з польським королем, а Головацький, Крива і Лисенко перейшли були навіть в польський табор, він нічого не хотів знати про переговори. Тоді вибрали його козаки головним провідником, заступником гетьмана. Він бачив, що годі їм тут стояти, бо Полякам прибувають все нові сили і тому постановив вивести козаків зпід Берестечка. Він велів будувати міст через болота й туди перевів майже все регулярне козацьке військо. Хотів вивести й селянські загони, та селяни гурмою кинули ся на міст і він під тягарем завалив ся тай багато селян потонуло в болотах, а решту вирізали Поляки. Вивівши військо зпід Берестечка, станув в Прилуках і там збирав недобитки, які надтягали зпід Берестечка. Получивши ся з Громикою й укріпивши Білу Церкву, рішив ся здержувати Потоцького в поході на Київ. В тій цілі порозставляв невеличкі відділи по укріплених місцях, як от у

Трилісах. Потоцький мусів кожде таке укріплене здобувати і се дуже гаяло його в поході. А Богун тимчасом повів своє військо до Хмельницького під Рокітну. Привів йому 10 тисяч козаків.

В 1653. р. станув він проти Чарнецького під Монастирцем у Браславщині з 4000 козаків проти 12000 Поляків і розбив їх на голову так, що Чарнецький, стративши половину війська на боєвищці, з недобитками мусів втікати у Польщу.

На переяславській раді 1654. р., на якій Україна злучила ся з Москвою, Богун виступав проти сеї злуки. Колиж злуку таки довершено, Богун враз із цілим Побужем не присяг на вірність царици. Коли Потоцький про се довідав ся, намовляв його, щоби він перейшов на сторону Поляків і обіцявав йому від короля шляхотство, а навіть гетьманство, та він ніяк не дав ся намовити. Таке само як не бажав злуки України з Москвою, не хотів він також лучити ся і з Польщею, що зпід її власти український нарід щойно висвободив ся. Хотів, щоби Україна була вільна і самостійна, від нікого незалежна.

За гетьманства Тетері на правобережній Україні був він подільським полковником і в 1664. р. прилучив ся з полковником Кирилом Гуляницьким до Чарнецького. Думав, що при його помочи відбере від Москви лівобережну Україну, а відтак виборе самостійність цілій Україні. При облозі Глухова козаки замість до Глухівців стріляли у воздух. Такий приказ мав дати Богун, бо не хотів, щоб Українці вбивали Українців.

Поляки Глухова не здобули і мусіли уступити до Новгороду Сіверського. Щоби якось оправдати се, що польське військо не могло здобути Глухова, Поляки обжалували Богуна о зраду, покликаючи ся на се, що він казав козакам стріляти у воздух та, що він зносив ся з Брюховецьким і засудили його на смерть та відрубали йому голову.

Так згинув Іван Богун, один з найкрасших синів України, один з найзавзятійших борців за її волю, що ціле своє жите боров ся і не хотів признавати нічиєї власти над Україною, хотів щоби вона була самостійна і незалежна та нероздільна. 250 літ вже минуло від тої сумної хвилі, та його слава живе доси і буде жити в памяти українського народу по вічні віки, хоч пісні, які українські співці зложили в його честь не доховали ся на жаль до наших часів. Вдало ся записати від одного кобзаря тільки початок думи про оборону Винниці. Ось він:

„Як у Винниці на границі
Над Богом рікою,
Там стояв Іван Богун Каленицький
Обитель Комлицький
Із Ляхами, мостивими панами
Чотири неділі в запорі,
Казав би як у тяжкій, великій неволі,
Від своїх рук листи писав,
До гетьмана Хмельницького послав
„Пане гетьмане Хмельницький,
Батьку Зиновію Чигиринський,
Помочи, поратунку дай”...

А. Л.

